

K PROVENIENČNÉMU VÝSKUMU ŠLACHTICKÝCH KNIŽNÍC NA POVAŽÍ

Alica KRIŠTOFOVÁ

Abstract

Považie has always been a significant cultural center with a well-developed network of libraries. These libraries were owned by towns, nobility, associations, schools, and religious institutions, as well as by individuals or collectors of books and manuscripts who built their own book collections. From the end of the 16th century, there was an increased interest in books and book culture, which was associated with the establishment of libraries. The owners of these libraries sought to acquire rare and valuable book editions for their collections and enriched them with unique titles through their collecting activities.

Keywords: noble libraries, old prints, incunabula, exlibris, nobility, Považie Museum Library in Trenčín, Považie

Abstrakt

Považie patrilo už v minulosti k významným kultúrnym centrám s rozvinutou sieťou knižníc. Vlastnili ich mestá, šľachta, spolky, školské a cirkevné inštitúcie, ale aj jednotlivci či zberatelia kníh a rukopisov, ktorí si budovali svoje knižné zbierky. Už od konca 16. storočia pozorujeme zvýšený záujem o knihu a knižnú kultúru spojený s budovaním knižníc, ktorých majitelia sa snažili získať do svojich zbierok vzácne a raritné knižné vydania a svojimi zberateľskými aktivitami ich obohacovali o unikátne tituly.

Kľúčové slova: šľachtické knižnice, staré tlače, inkunábuly, exlibrisy, šľachta, knižnica Trenčianskeho múzea v Trenčíne, Považie

Región Považia patril k významným slovenským kultúrnym centrám s rozvinutou tradíciou knižnej kultúry a existenciou viacerých tlačiarní. Bol tu usadený veľký počet šľachtických rodov, ktorých členovia boli vlastníkami hodnotných knižných zbierok. Ukryvali v sebe často významné literárne a vedecké diela európskych a svetových autorov, medzi ktorými našli svoje miesto aj slovenskí národovci a učitelia. Osud väčšiny týchto knižníc bol poznamenaný nepriaznivou spoločenskou a politickou situáciou po roku 1948, vojnovými udalosťami, vývozom za hranice, mnohé knižnice boli rozkradnuté alebo skonfiškované, a to vlastne znamenalo ich postupný zánik. Len časť týchto knižníc sa podarilo zachrániť pred skazou, napríklad ich umiestnením v múzeách alebo iných kultúrnych inštitúciách.

Dôležitým prameňom k výskumu šľachtických knižníc na slovenskom území sú historické štatistiky, predovšetkým štatistika uhorských knižníc, ktorú vydal Krajský štatistický úrad v Budapešti v roku 1886.¹ Podľa nej bolo na území Slovenska 45 šľachtických knižníc, ale uvedené číslo musíme brať s rezervou, pretože nie všetky knižnice sa zapojili do štatistiky, niektoré už neexistovali a niektoré ešte len vznikali. Dôležitá je aj tá skutočnosť, že významná časť knižných zbierok sa z nášho územia dostala napríklad do Maďarskej národnej knižnice v Budapešti,² a to ešte pred zostavením štatistiky.³ Na začiatku druhej polovice 20. storočia sa postaral o prehľad šľachtických knižníc historik a archivár Teodor Lamoš v rámci spracovania *Bibliografie k archívu Slovenska*.⁴ Vo svojej práci čerpal okrem uvedenej štatistiky aj z monografií o uhorských stolicích a mestách, zostavených autormi S. Borovszkým a J. Sziklom *Magyarország vármegyéi és városai*.⁵

Celkový počet šľachtických knižníc na číslo 121 sa podarilo zvýšiť literárnemu historikovi Jozefovi Kuzmíkovi na základe výskumu zachovaných exlibrisov a supralibrosov v slovenských a zahraničných zbierkach, nie sú tu však zarátané knižnice šľachticov, ktorí pôsobili v cirkevných hodnostiach.⁶

Knižnica Ladislava Vietorisa (1802 – 1870) z Horoviec

Rodina Vietorisovcov, ktorej pôvodným sídlom bola obec Vieska v Trenčianskej stolici,⁷ bola významnou rodinou, ktorej členovia zastávali v rámci Trenčianskej stolice najvyššie funkcie. V roku 1710 získal Ján Vietoris od rímskonemeckého cisára a uhorského kráľa Jozefa I. armáles, listinu o povýšení a udelení výsad za zásluhy počas Tökölyho povstania a vernosť cisárovi Leopoldovi I., ktorá bola oficiálne vyhlásená v roku 1711.⁸

¹ GYÖRGY, Aladár. *Magyarország köz- és magánkönyvtárai 1885-ben*. Budapest: Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdája, 1886. 615 s.

² Országos Széchényi Könyvtár.

³ Knižnica Ilešháziocov z Dubnice nad Váhom, knižnica palatína Juraja Turzu z Bytče alebo knižnica turčianskeho župana Františka Révaya zo Sklabinského hradu.

⁴ LAMOŠ, Teodor. *Bibliografie k archívu Slovenska*. Bratislava: Slovenský ústredný archív, 1953. 183 s.

⁵ BOROVSZKY, Samu a János SZIKLAY. *Magyarország vármegyéi és városai. I.-XXVI*. Budapest: Apollo irodalmi és nyomdai részvénytársaság, 1896.

⁶ KUZMÍK, Jozef. *Knižnice na Slovensku*. Martin: Matica slovenská, 1954, s. 116-123.

⁷ Vieska - Vaska, neskôr sa zlúčila s obcou Slávnica, v súčasnosti okres Ilava.

⁸ NAGY, Iván. *Magyarország családai czímerekkel és nemzékrendi táblákkal. XII. Kötet.*

Vachott család-Zochy család. Pest: kiadja Ráth Mór, 1865, s. 187-188. Pozri aj CSERGHEŐ DE

V ich rodinnom sídle v kaštieli v Horovciach sa nachádzala cenná knižnica, o ktorej význame svedčí skutočnosť, že sa dostala do uvedeného štatistického súpisu uhorských knižníc z roku 1886. Podľa súpisu bola knižnica Vietorisovcov založená v roku 1806 Ladislavom Vietorisom starším (1758 – 1843) a v roku 1886 obsahovala viac ako 2 000 zväzkov.⁹ Postupne sa rozrastala, o jej rozvoj sa zaslúžili viacerí členovia rodiny, predovšetkým Ladislav Vietoris (1802 – 1870), od roku 1861 trenciansky hlavný župan, kráľovský radca a vyslanec na uhorskom sneme za Trenciansku stolicu, ktorý najviac prispel k rozšíreniu rodovej knižnice. Po jeho smrti starostlivosť o knižnicu prevzal jeho syn Ján, cisársko-kráľovský komorník a trenciansky podžupan v rokoch 1849 – 1850 a nakoniec Jánov syn Filip Vietoris s manželkou Helenou (rodenou Grundemannovou), ktorí boli poslednými vlastníkami kaštiela a knižnice. V roku 1917 predal Filip Vietoris svoj majetok banke v Budapešti a ponechal si len kaštieľ s knižnicou, neskôr po roku 1926 predal aj kaštieľ.

Knižná zbierka Vietorisovcov bola považovaná za vzácnu starobylú knižnicu, ktorá obsahovala väčší počet vzácných kníh a niekoľko inkunábul. Jedna z nich *Plinius Secundus Caius Historia naturalis* (Venetiis, 1499) je uložená v Univerzitnej knižnici v Bratislave, ktorá ju kúpila v roku 1958 v antikvariáte Slovenskej knihy v Bratislave.¹⁰

Počas nepokojných revolučných rokov 1848 – 1849, v snahe knižnicu ochrániť pred prípadným poškodením alebo zničením, bola uložená v klenbovej miestnosti na prízemí kaštiela v Horovciach.

Obr. 1. a 2. Trenciansky župan Ladislav Vietoris (1820 – 1870), vlastník heraldického exlibrisu. Zo zbierok Trencianskeho múzea v Trenčíne

NEMES TACSKÁND, Géza: *Wappenbuch des Adels von Ungarn sammt den Nebenländern der St. Stephans-Krone*. Nürnberg: Verlag von Bauer und Raspe, 1891 – 1892, 716 s.

⁹ GYÖRGY, odk. 1, s. 458, 520.

¹⁰ KOTVAN, Imrich. *Inkunábuly na Slovensku*. Martin: Matica slovenská, 1979, s. 310.

Viac ako 30 titulov z pôvodnej knižnice Vietorisovcov sa zachovalo vo fonde knižnice Trenčianskeho múzea v Trenčíne, ktoré sa neskôr stali súčasťou rodovej knižnice zemianskej rodiny Zamarovských zo Zamaroviec. Vo všetkých knihách sa nachádza heraldický exlibris Ladislava Vietorisa, ktorý si ako svoju knižnú značku zvolil figúru leva, držiaceho v labách vavrínový veniec. Po stranách hore má slnko a dorastajúci polmesiac, nad tým je korunka a text *Ex Bibliotheca Ladislai Vietoris de Kiss = Kovalocz et in Horocz*. Väčšinu titulov tvorí cestopisná literatúra, napríklad opisy ciest po Taliansku, Holandsku a starých ruských provinciách alebo opisy ciest okolo sveta. História zastupujú viacväzbové obsiahle dejiny cisára Napoleona Bonaparta od nemeckého spisovateľa a prekladateľa Heinricha Elsnera (1806 – 1858).

Informácie o ďalšom osude knižnice Vietorisovcov chýbajú, predpokladáme, že časť kníh sa nachádza v rukách súkromných zberateľov na Slovensku a v zahraničí.

Knižnica rodiny Silvayovcov (Szilvay) zo Zemianskeho Lieskového

Rodina Silvayovcov podľa niektorých historikov pochádzala pôvodne z Bardejova, šľachtické výsady jej boli udelené cisárom Rudolfom II. v roku 1602.¹¹ V Trenčíne sa objavili koncom 16. storočia a zaradili sa medzi najvýznamnejších trenčianskych šľachticov.¹² Klasicistický kaštieľ, ktorý sa stal rodinným sídlom Silvayovcov dal v roku 1770 postaviť Imrich Silvay (1726 – 1775), po jeho smrti kaštieľ prevzal jeho syn Ján (1759 – 1846), pokrokový hospodár, tabulárny sudca a dozorca Trenčianskeho evanjelického seniorátu.¹³ Ján Silvay bol v 19. storočí najvýznamnejším členom rodiny, ktorý väčšiu časť života prežil na rodovom majetku v Zemianskom Lieskovom.

Zemianska rodina Silvayovcov vlastnila rodovú knižnicu, ktorej osudy však nepoznáme a o ktorej sa odborná literatúra nezmieňuje, avšak posesorské záznamy členov rodiny naznačujú, že budovanie a rozvíjanie knižnej zbierky malo v tomto rode tradíciu. Na základe najnovších výskumov môžeme skonštatovať, že išlo o veľmi cennú a pozoruhodnú knižnicu, ktorá odrážala bibliofilské záujmy jednotlivých príslušníkov rodiny, ich vzdelanostnú úroveň a záujem o knižnú kultúru. Súčasťou ich pôvodnej knižnice boli nielen tlače 16. a 17. storočia od známych autorov, ale aj väčšia zbierka inkunábul, ktoré sa v súčasnosti nachádzajú vo fondoch slovenských aj zahraničných knižníc. V štátnom archíve v Bytči sa nachádza testament Jána Silvayho z roku 1845, v ktorom vyjadruje želanie, aby sa knižnica nedelila a spolu s archívom zostala v Zemianskom Lieskovom.

¹¹ MORIŠOVÁ, Viera. Genealógia rodiny Silvayovej. In: KUSENDOVÁ, O. a M. VAŠKOVÁ, eds. *Melčice – Lieskové 1398 – 1998*. Melčice – Lieskové: Obecný úrad, 1998, s. 143-146.

¹² FEDERMAYER, Frederik. *Lexikón erbov šľachty na Slovensku I. Trenčianska stolica*. Bratislava: Hajko & Hajková, 2000, s. 237. Pozri aj BRINDZA, Peter. *Trenčianska mestská elita a jej genealogické väzby v storočí stavovských povstaní*. Stropkov; Trenčín; Lysá pod Makytou: Slovenská spoločnosť o.z.; Peter Brindza vlastným nákladom, 2015, s. 65-77.

¹³ HÁBL, Vlastimil. Kultúrno-umelecké pamiatky obce Melčice-Lieskové. In: KUSENDOVÁ, O. a M. VAŠKOVÁ, eds. *Melčice – Lieskové 1398 – 1998*. Melčice – Lieskové: Obecný úrad, 1998, s. 143-146. FEDERMAYER, Frederik. *Lexikón erbov šľachty na Slovensku I. Trenčianska stolica. Melčice – Lieskové 1398 – 1998*. Melčice – Lieskové: Obecný úrad, 1998, s. 123-125.

Obr. 3. Heraldický exlibris Jána Silvaya

V historickom fonde knižnice Trenčianskeho múzea sa nachádzajú dve tlačé 16. storočia, ktoré boli súčasťou pôvodnej knižnice Silvayovcov a ktoré boli v roku 2002 vyhlásené Ministerstvom kultúry SR za historické knižničné dokumenty. Prvou tlačou je *Gentillet Innocent Commentariorvm De Regno Avt Qvovis Principatu recte & tranquille administrando* (Geneve, 1577), ktorá sa neskôr stala súčasťou knižnice Zamarovských, pravdepodobne zberateľskými aktivitami Štefana Zamaróczyho a druhou tlačou *Tripartitum Opus Iuris Consuetudinarij incltyi Regni Hungariae ... Stephanum de Werbewtz* (Viennae Pannonie, 1561), signovaná Pavlom Szilvayom, neskôr vo vlastníctve Štefana Zamaróczyho.

Od Jána Silvaya sa v niekoľkých knihách zachoval heraldický exlibris, do ktorého si ako základ zvolil výrok Cicera „*Corpus alimento: animus nobilis studio, labore, praemio, et emulatione nutritur*“¹⁴ a od ďalších členov rodiny, Gustáva a Štefana sa objavujú exlibrisy vo forme pečiatky. Gustáv Szilvay (1859 – 1926) zostal bývať v Zemianskom Lieskovom, bol cirkevným inšpektorom a dozorcom a zároveň najväčším vlastníkom pôdy v Belej až do vypuknutia druhej svetovej vojny. Meno Štefana Silvaya (1853 – 1916), župného notára, ktorý bol v roku 1909 zvolený za podpredsedu Prírodovedného spolku župy Trenčianskej,¹⁵ sa objavuje v knihách s témou záhradníctva a prírody. V Biblii z roku 1861 *Szent Biblia*¹⁶ sa popri pečiatkovom exlibrise zachovala aj pôvodná signatúra s číslom 1026, čo umožňuje predpokladať rozsah knižnice a existenciu katalógu pôvodnej Silvayovskej knižnice.

Spomínanou súčasťou knižnej zbierky Silvayovcov v Zemianskom Lieskovom bola aj cenná zbierka inkunábul o čom svedčí skutočnosť, že posledná príslušníčka rodiny Mária Silvayová - Barošová († 1967) v roku 1948 predala z rodinnej knižnice tri inkunábuly, ktoré sa v súčasnosti nachádzajú vo fonde inkunábul Univerzitnej knižnice v Bratislave.¹⁷ Tá v roku 1969 odkúpila z pozostalosti Márie Silvayovej za vtedajších 900 korún aj ďalšiu vzácnu tlač z roku 1581, išlo o dielo *Rerum Ungaricarum decades quattuor cum dimidia* od Antonia Bonfiniho, vydané vo Frankfurte u Andreasa Wechelusa.¹⁸ Veľmi vzácnou tlačou zo Silvayovskej knižnice bolo dielo českého evanjelického kazateľa a spisovateľa Martina Philadelpha Zámrského (tiež Martin Filadelf Zámorský, asi 1550 – 1592) *Postilla Ewangelitska* z roku 1592. Zaraďuje sa medzi najvýznamnejšie reformačné diela 16. storočia s vysokou historickou hodnotou, zachovalo sa iba niekoľko exemplárov. Prvé vydanie bolo katolíckou cenzúrou označené za kacírské a sčasti zabavené, ďalšie dve vydania boli vytlačené v Lipsku a Drážďanoch. Postilla má 1 274 strán, drevorezové ilustrácie, renesančnú koženú väzbu so slepotlačovou výzdobou. Pôvod-

¹⁴ Telo sa živí potravou, ušľachtilý duch usilovnou prácou a popritom sa riadil heslom: modli sa, pracuj a dúfaj, nad tým je rok M.D.CCC (1800).

¹⁵ HRABOVEC, Ivan. *Prírodovedný spolok župy Trenčianskej 1877 – 1911*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1960, s. 50.

¹⁶ *Szent Biblia*. Pest: Heckenast Gusztýv, 1861.

¹⁷ KOTVAN, odk. 10, s. 170, 187, 358.

¹⁸ KOTVAN, Imrich. *Slaviká XVI. storočia Univerzitnej knižnice v Bratislave*. Bratislava: Univerzitná knižnica, 1981, s. 61.

ným vlastníkom tejto cennej tlače bol Štefan Silvay, čo dokladá rukopisný exlibris, ktorým si označil vlastníctvo tlače *Ex Libris D. Steph. Silvay De Bella*.¹⁹

Jedenásť tlačí 16. storočia je uložených v knižnici Podunajského múzea v Komárne, z toho jedna je signovaná Imrichom, dve Pavlom a osem tlačí Štefanom Silvayom, ktorý na označenie vlastníctva kníh používal aj svoj heraldický exlibris.²⁰ Medzi tlačami sa nachádza napríklad známe dielo geografa a astronóma Sebastiana Münstera *Cosmographie oder Beschreibung aller Länder ...* vydané v roku 1588 v Bazileji, ktoré patrilo popri Biblii k najcítanejším dielam Európy a jeho súčasťou sú početné drevorezové ilustrácie s historickými výjavmi, mapy, erby a portréty. Vzácnou a pozoruhodnou tlačou s rokom vydania 1515 je *Scriptores rerum rusticarum*, vydaná vo Florencii v slávnej kníhtlačiarскеj dielni Giuntovcov a ktorej súčasťou je takisto vplepený exlibris D. Steph. Szilvay De Bella – Stephanus Szilvay.²¹

Celý majetok rodiny Silvayovej v Zemianskom Lieskovom bol skonfiškovaný nariadením Slovenskej národnej rady č. 104 z roku 1945 a kaštieľ bol pridelený Poverenictvu školstva a národnej osvety.

Knižná zbierka rodiny Rakovských z Kočovského kaštieľa v Kočovciach

Vlastníkmi vzácnnej rodovej knižnice bola aj rodina Rakovských, ktorej členovia zastávali v 19. storočí významné funkcie v uhorskej cirkevnej správe v rámci Trenčianskej stolice. Časť knižnice bola vyvezená do Talianska a časť spolu s rodovým archívom bola uložená vo vtedajšom Pôdohospodárskom archíve v Bratislave (dnes Slovenský národný archív).²² Príslušníci rodiny, Gejza Rakovský (1845 – 1911) a jeho syn Anton Rakovský (1874 – 1956) boli majiteľmi heraldických exlibrisov, na základe ktorých bolo možné identifikovať knihy pochádzajúce z ich pôvodnej knižnice. Gejza Rakovský, ktorý sa významnou mierou zaslúžil o rozširovanie knižnice, pochádzal z turčianskej vetvy šľachtickej rodiny z Rakova, bol významný ovocinár a šľachtiteľ, od roku 1868 hlavný notár a súdny notár Trenčianskej stolice. Po roku 1871 hospodáril na svojich súkromných majetkoch v Kočovciach a v rokoch 1879 – 1901 bol poslancom uhorského snemu za Trenčiansku stolicu.²³ Jeho syn Anton, právnik, člen Uhorskej akadémie vied a podpredseda Hospodárskeho spolku Trenčianskej stolice sa neskôr stal jediným dedičom rozsiahlych rodových majetkov v Kočovciach a kaštieľa, v ktorom bola uložená ich knižnica.²⁴

V Univerzitetnej knižnici v Bratislave sa nachádza štvorzväzkový rukopisný katalóg *Catalogus Bibliothecae Rakovszkyanae* z rokov 1860 – 1883, ktorý nám poskytuje prehľad o obsahovej stránke a rozsahu knižnice Rakovských. Súčasťou štvrtého zväzku je

¹⁹ SAKTOROVÁ, Helena a kol. *Tlače 16. storočia vo fondoch SNK Matice slovenskej*. Martin: Matica slovenská, 1993, s. 299.

²⁰ FÁBRYOVÁ, Lívia. *Tlače 16. storočia v knižniciach Nitrianskeho samosprávneho kraja a Nitrianskej diecézy*. Martin: SNK, 2013, s. 354.

²¹ FÁBRYOVÁ, odk. 20, s. 255.

²² LAMOŠ, odk. 4, s. 88.

²³ *Slovenský biografický slovník*. V. zväzok R-Š. Martin: Matica slovenská, 1992, s. 32.

²⁴ MACHALA, Drahoslav. Kaštieľ Rakovskovcov v Kočovciach. In: *Slovenská vlastiveda. II. Trenčianska župa*. Martin: Matica slovenská, 2014, s. 96.

Index incunabulorum typographycorum in Bibliotheca Rakovszkyana reperibilium,²⁵ kde je zapísaných 56 kníh, z nich podľa súčasného hľadiska je 16 inkunábul, o ktorých sa predpokladá, že sa z dražobných akcií antikvariátov dostali k súkromným zberateľom v zahraničí.²⁶ V roku 1985 Matica slovenská zakúpila inkunábulu *Thomas de Aquino Summa theologicæ*, vydanú v Benátkach v roku 1496, ktorá pochádzala z pôvodnej knižnice Rakovských v Kočovciach, čo dokladá pečiatkový exlibris na fóliu Rakovszky könyvtár Kocsócz.²⁷

Z knižnice Rakovských sa zachoval heraldický exlibris Antona Rakovského, ktorého základ tvorí rodový erb s rakom, nad ním medzi dvojicou sklonených lalií vyrastá obrnený rytier držiaci v rukách meč a olivovú ratolesť. Autorom heraldického exlibrisu z roku 1926 je Lino Sigismondo Lipinszky de Orlov (1908 – 1988), čo dokladajú iniciálky LSL v pravom dolnom rohu. Lipinszky de Orlov bol absolventom Kráľovskej akadémie v Ríme, neskôr emigroval do USA, kde pôsobil ako maliar, ilustrátor a rytec. Jeho diela boli vystavené v mnohých svetových múzeách a galériách.

Cennou súčasťou knižnice Rakovských boli postinkunábuly a významné tlače 16. storočia, ktoré sa dnes nachádzajú v historických fondoch Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach. Ide o diela z oblasti histórie, teológie a filozofie, v ktorých sa zachovali pečiatkové a heraldické exlibrisy rodiny Rakovských.²⁸

Obr. 4 a 5. Pečiatkový a heraldický exlibris knižnice rodiny Rakovských z Kočovského kaštieľa

²⁵ *Index incunabulorum typographycorum in Bibliotheca Rakovszkyana reperibilium*. N. B. Tituli operum per extensum reperiuntur in cathalogo alphabetico, ideo hic saltem abbreviate occurrunt.

²⁶ FRIMMOVÁ, Eva. *Prínos Imricha Kotvana do oblasti kultúrnej histórie*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2010, s. 189.

²⁷ KOTVAN, Imrich a Eva FRIMMOVÁ. *Inkunábuly Slovenskej národnej knižnice Matice slovenskej v Martine*. Martin: Matica slovenská, 1988, s. 146.

²⁸ SZEGHY, Andrej. Pozostatky šľachtických knižníc v historických fondoch ŠVK v Košiciach. In: *Z dejín šľachtických knižníc na Slovensku II. (Fragmenty – pramene – sídla)*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2014, s. 6 – 23.

Posledný vlastník knižnice a kaštieľa Anton Rakovský prišiel pozemkovou reformou po februári 1948 aj o to málo, čo mu z rozsiahleho majetku zostalo, stal sa politicky nespoľahlivým a dokonca „nepriateľom“ režimu v Československu. V roku 1951 ho nútene vysťahovali z kaštieľa v Kočovciach a útočisko našiel v Čachticiach u Dr. Jenesského, kde aj zomrel v roku 1956 chudobný a bez majetku. Podľa testamentu bol jediným dedičom jeho taliansky priateľ Giovanni Gino Bonmarco, ktorý si po pohrebe v Kočovciach odniesol so sebou časť rozsiahlej Rakovského knižnice so vzácnymi zväzkami, ktorá údajne skončila v Taliansku.²⁹

Knižnica rodiny Príleských zo Zemianskeho Podhradia

Pozoruhodnú knižnicu, ktorá obsahovala tlače 16. až 19. storočia, vlastnila aj známa šľachtická rodina slovenského pôvodu Príleských zo Zemianskeho Podhradia. Rodinné sídlo do Zemianskeho Podhradia presťahoval Ján Príleský v 2. polovici 17. storočia, avšak počas povstania Františka Rákociho II. kaštieľ spolu s knižnicou vypálili cisárske vojská. Knižnica bola obnovená po rekonštrukcii kaštieľa v roku 1711 a zásluhu na jej opätovnom vybudovaní mal syn Jána Príleského Pavol (1644 – 1743), ktorý bol jedným z najlepších uhorských právnikov tých čias a autor známeho diela „*Quadripartitum*“.³⁰ Pavol Príleský bol nielen autorom mnohých právnych príručiek, ale mal aj hlboký vzťah ku knihám, čo sa prejavilo pri výbere titulov do knižnice. Kaštieľ Príleských a ich osvietená knižnica sa stali vyhľadávaným kultúrnym a spoločenským centrom na Považí, medzi návštevníkov kaštieľa patrili aj blízky priateľ Pavla Príleského Matej Bel.³¹ V roku 1743 pozval Pavol syn Alexander (Elek) do Zemianskeho Podhradia slovenského jazykovedca a básnika Pavla Doležala (1700 – 1778), ktorý sa so svojimi jazykovednými prácami zaradil medzi najvýznamnejších vedcov 18. storočia. Jeho *Grammatica Slavico-Bohemica*, ktorú napísal práve v knižnici kaštieľa v Zemianskom Podhradí u Príleskovcov, vyšla v roku 1746 v Bratislave. Jediným zachovaným dokumentom, ktorým možno určiť rozsah knižnice Príleských je *Catalogum Bibliothecae Nemes Podhragyensis z roku 1813*.³² V katalógu je zaznamenaných 638 kníh, z toho zo 16. storočia 24 zväzkov, 17. storočie zahŕňalo 45 kníh, najviac titulov bolo z 18. a 19. storočia. Pri pasportizácii v roku 2002 sa v Podjavorinskom múzeu v Novom meste nad Váhom objavilo ešte 202 zväzkov zo 16. až 19. storočia, z toho tri rukopisy. Skvostom v knižnici Príleských sa stal katalóg medirytín podľa obrazov z Drážďanskej galérie z roku 1753 a 1757,³³ v ktorom sa nachádza rukopisný exlibris Ester Príleskej (1752 – 1803).³⁴ Knižnica Príleských sa rozšírila najviac za života Ester, výnimočnej a pozoruhodnej osobnosti, ktorej rozhladenosť a snaha o vzdelávanie sa prejavili práve

²⁹ HUBINSKÝ, Ján a Jana KARLÍKOVÁ. Významné osobnosti Kočovcov. In: KARLÍK, Jozef. *História obce Kočovce. Kočovce, Beckovská Vieska, Rakolúby. Vlastivedná monografia do roku 2021*. Nové Mesto nad Váhom: WillArt, 2022, s. 208.

³⁰ PRILESZKY, Paulus. *Quadripartitum juris consuetudinarii inclyti Regni Hungariae ad elaborandum susceptum, in suos libellos redactum, et tractans*. Sopronii: Typis Joannis Phillippi Rennau, 1743. 1382 s.

³¹ KARLÍKOVÁ, Jana. História obce do roku 1914. In: JURÁK, KARLÍK a RYDZI, eds. *Zemianske Podhradie v histórii*. Zemianske Podhradie 1977, s. 77-81.

³² Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, fond Rod Ostrolúckych.

³³ Recueil d'estampes de la Galerie royale de Dresde.

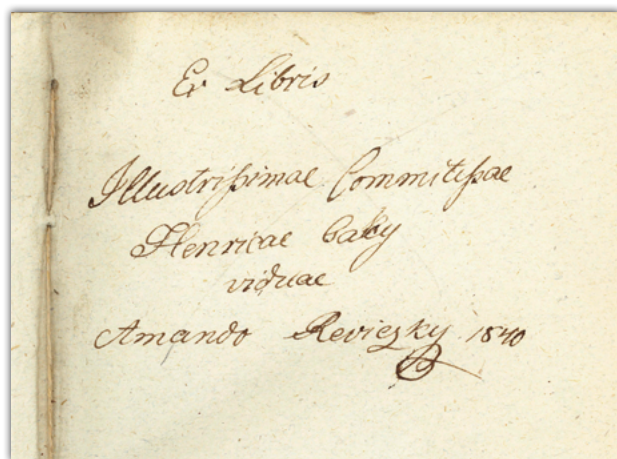
³⁴ ZMETÁK, Igor. Historická knižnica Príleských zo Zemianskeho Podhradia. In: SABOV, ed. *Spríevodca po historických knižniciach na Slovensku. Zväzok 2*. Martin, 2004, s. 111.

pri budovaní osvietenkej knižnice. Po smrti Ester v roku 1803 zdedila knižnicu jej dcéra Ludovika, vydatá za Ľudovíta Ostrolúckeho. Časť fondu bola postupne presunutá do knižnice Ostrolúckych v Ostrej Lúke, ale podstatná časť zostala v kaštieli v Zemianskom Podhradí. V odbornej literatúre sa knižnica zo Zemianskeho Podhradia prisudzovala mylne rodine Ostrolúckych v Ostrej Lúke, pretože väčšinu fondu dal opečiatkovať Gejza Ostrolúcky (1869 – 1952), významná osobnosť politického a spoločenského života Trenčianskej stolice, v rokoch 1899 – 1905 zastával aj funkciu trenčianskeho hlavného župana. V rokoch 1946 – 1949 dal previesť Gejza Ostrolúcky ako posledný majiteľ rodového panstva v Zemianskom Podhradí fond nadobudnutý po roku 1813 rodinou Ostrolúckych (asi 150 kníh) do Ostrej Lúky a do Zvolena a v Zemianskom Podhradí zostala pôvodná knižnica Príleských, ktorú pred zničením zachránili pracovníci z Podjavorinského múzea v Novom meste nad Váhom.³⁵

Knižnica rodiny Revických (Reviczky) z Beckova

Takmer neznámou je knižnica rodiny Revických z Beckova, z ktorej sa časť fondu stala súčasťou rodovej knižnice Zamarovských zo Zamaroviec. V knižnici Trenčianskeho múzea sa zachovalo viac ako 50 tlačí, ktoré sú signované podpismi členov rodiny, čo nám umožnilo identifikovať knihy, pochádzajúce z ich knižnej zbierky.

Revickí patrili k starému šľachtickému hornouhorskému rodu, ktorý v roku 1272 získal panstvo Revišné. V Oravskej stolici patrili k najstarším a najvýznamnejším rodom, ktorého príslušníci sa rozšírili do viacerých iných stolíc na Slovensku, aj na územie Liptovskej a Trenčianskej stolice. Revickovci boli neustále významnými stoličnými funkcionármi, ale aj vojenskými hodnosťarmi a obsadzovali najvýznamnejšie funkcie v stoličnej správe ako podžupan, slúžny alebo stoličný notár. V roku 1825 boli povýšení do grófskeho stavu.³⁶

Obr. 6. Rukopisný vlastnícky záznam z knižnice rodiny Revických

³⁵ ZMETÁK, odk. 34, s. 82.

³⁶ NOVÁK, Jozef. *Lexikón erbov šľachty na Slovensku. II. Liptovská stolica: zemianske rody podľa Matiašovského*. Bratislava: Hajko & Hajková, 2004, s. 114-115.

V knihách sa najčastejšie vyskytuje podpis Alfréda Revického (1825 – 1910), ktorý vykonával v Beckove lekársku prax, jeho manželkou bola Johana, rod. Berényová, ktorá pochádzala z grófskeho rodu.³⁷ Spolu s jeho podpisom býva uvedené aj meno matky – grófkky Henriety Čákieovej (1786 – 1848), ktorá sa podpisuje ako vdova po Amandovi Revickom (1779 – 1824). Takmer všetky tituly, ktoré sú signované podpisom niektorého člena rodiny Revických, pochádzajú z edície „Societas Bipontina“. Toto vydavateľstvo bolo založené v roku 1778 v Zweibrückene (latinsky Bipontum) a orientovalo sa na vydávanie diel antických a gréckych autorov. V rokoch 1779 – 1811 sa vydalo v edícii „Bipontinae“ spolu 215 zväzkov týchto autorov v rovnakej úprave a s dobre čitateľným písmom. Medzi zberateľmi bibliofilmi sú vydania klasikov z tejto edície mimoriadne cenené, vyznačujú sa kvalitnou tlačou, papierom a väzbou. Nachádzajú sa medzi nimi napríklad zobraňé spisy a diela Cicera, Plinia, Tacita alebo Senecu. Informácie o osude knižnice beckovskej rodiny Revických chýbajú, predpokladáme však, že sa nevyhla podobnému osudu, aký postihol takmer všetky šľachtické knižnice po roku 1945. Zaujímavou je informácia o tom, že okolo roku 1949 dvaja obyvatelia Čachtíc zaslali do budapeštianskeho archívu ako dar časť rozkradnutého fondu rodiny Revických z Beckova.³⁸

Záver

V rámci prebiehajúceho výskumu a na základe zachovaných tlačí a rukopisných exlibrisov môžeme predpokladať, že vlastníkami knižných zbierok v Trenčianskej župe boli aj ďalšie šľachtické rody, napríklad rod Ottlíkovcov z Horných Ozoroviec, Borčických z Borčíc, Nedeckých z Beckova pri Trenčíne, Bossányovcov z Bošian, ktorý patril medzi starú uhorskú rodovú šľachtu alebo jeden z najstarších trenčianskych rodov Nozdrovický z Nozdrovíc, ktorý vlastnil doposiaľ neprebádanú knižnú zbierku, uloženú v ich rodinnom sídle v Kameničanoch neďaleko Pruského. Pozoruhodnú osvietenskú knižnicu vlastnila aj talianska grófska rodina Sizzo von Noris z Adamovského kaštieľa (obec Adamovské Kochanovce), ktorá si však vzhľadom na zložité osudy jej majiteľov zaslúži samostatné spracovanie.

Zachované fondy uvedených historických knižníc sú dôležitou súčasťou kultúrneho dedičstva Slovenska a jedinečným prameňom pre dejiny knihy a knižnej kultúry na Slovensku.

³⁷ KARLÍK, Jozef. *Beckov 1. Dejiny obce do roku 1918*. Nové Mesto nad Váhom: WillArt, 2006, s. 198 ; *Gothaisches genealogisches Taschenbuch der gräflichen häuser 1904*. Gotha: Justus Perthes, 1904, s. 82.

³⁸ ŠUTAJ, Štefan. *Parížska konferencia 1946 a Mierová zmluva s Maďarskom*. Prešov: Universum, 2014, s. 341.

ZOZNAM

BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- Agrikulúra. 17. Zborník slovenského poľnohospodárskeho múzea v Nitre. Bratislava: Príroda, 1980, s. 45-46
- BOROVSZKY, Samu a János SZIKLA. *Magyarország vármegyéi és városai. I.-XXVI.* Budapest: Apollo irodalmi és nyomdai részvénytársaság, 1896.
- BRINDZA, Peter. *Trenčianska mestská elita a jej genealogické väzby v storočí stavovských povstaní.* Stropkov; Trenčín; Lysá pod Makytou: Slovenská spoločnosť o. z.; Peter Brindza vlastným nákladom. ISBN 978-80-971396-1-2
- BURLAS, Ladislav, Antonín HOREJŠ a Ján FIŠER. *Hudba na Slovensku v 17. storočí.* Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1954.
- CSERGHEŐ DE NEMES TACSKÁND, Géza. *Wappenbuch des Adels von Ungarn sammt den Nebenländern der St. Stephans-Krone.* Nürnberg: Verlag von Bauer und Raspe, 1891 – 1892, 716 s.
- DOMENOVÁ, Marcela. *Z dejín šľachtických knižníc na Slovensku II. (Fragmenty – pramene – sídla).* Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2014. ISBN 978-80-555-1107-8
- FÁBRYOVÁ, Lívia. *Tlače 16. storočia v knižniciach Nitrianskeho samosprávneho kraja a Nitrianskej diecézy.* Martin: Slovenská národná knižnica, 2013. ISBN 978-80-8149-021-7
- FEDERMAYER, Frederik. *Lexikón erbov šľachty na Slovensku I. Trenčianska stolica.* Bratislava: Hajko & Hajková, 2000. ISBN 80-88700-48-5
- FRIMMOVÁ, Eva. *Prínos Imricha Kotvana do oblasti kultúrnej histórie.* Bratislava: Historický ústav SAV, 2010. ISBN 978-80-970506-7-2
- Gothaisches genealogisches Taschenbuch der gräflichen Häuser 1904.* Gotha: Justus Perthes, 1904.
- GYÖRGY, Aladár. *Magyarország köz – és magánkönyvtárai 1885-ben.* Budapest: Az Athenaeum r. társ. Könyvnyomdája, 1886.
- HRABOVEC, Ivan. *Prírodovedný spolok župy Trenčianskej 1877 – 1911.* Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1960.
- JANKOVIČ, Ľubomír: *Exlibris a supralibris na Slovensku v 16. – 19. storočí.* Martin: Matica slovenská, 2004. ISBN 80-7090-739-8
- KARLÍK, Jozef: *Beckov 1. Dejiny obce do roku 1918.* Nové Mesto nad Váhom: WillArt, 2006. ISBN 80-969589-1-7.
- KARLÍK, Jozef. *História obce Kočovce. Kočovce, Beckovská Vieska, Rakoluby. Vlastivedná monografia do roku 2021.* Nové Mesto nad Váhom: WilliArt, 2022. ISBN 978-80-970262-6-4
- KEMPELEN, Béla: *Magyar nemes családok. 11. kötet. Vaál Zsyka.* Budapest: Grill Károly könyvkiadó vállalata, 1932.
- KOBELA, Anton. *Borčice v znamení čias.* Borčice: Obecný úrad, 2000. ISBN 80-968264-6-8.

- KOTVAN, Imrich. *Inkunábuly na Slovensku*. Martin: Matica slovenská, 1979.
- KOTVAN, Imrich a Eva FRIMMOVÁ. *Inkunábuly Slovenskej národnej knižnice Matice slovenskej v Martine*. Martin: Matica slovenská, 1988.
- KOTVAN, Imrich. *Slaviká XVI. storočia Univerzitnej knižnice v Bratislave*. Bratislava: Univerzitná knižnica, 1981.
- KUSEDOVÁ, Olga. *Melčice – Lieskové 1398 – 1998*. Melčice – Lieskové: Obecný úrad, 1998.
- KUZMÍK, Jozef. *Knižnice na Slovensku*. Martin: Matica slovenská, 1954.
- LAMOŠ, Teodor. *Bibliografia k archívom na Slovensku*. Bratislava: Slovenský ústredný archív, 1953.
- Magyarország tisztí névtára 1863*. Pesten: Lauffer és Stolp-nál, 1863.
- MACHALA, Drahoslav. *Slovenská vlastiveda. II, Trenčianska župa*. Martin: Matica slovenská, 2014. ISBN 978-80-8128-116-7.
- Meyers kleines konversations-Lexikon in sieben Bänden. 6. Band. Schönberg bis Zywiec*. Leipzig-Wien: Bibliographisches Institut, 1914.
- NAGY, Iván. *Magyarország családai czimerekkel és leszármazási táblákkal. 4. kötet. Dombay-Eszterházy*. Pest: kiadja Ráth Mór, 1858.
- NAGY, Iván. *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. XII. Kötet. Vachott család-Zochy család*. Pest: kiadja Ráth Mór, 1865.
- NOVÁK, Jozef a Peter VÍTEK. *Lexikón erbov šľachty na Slovensku. II. Liptovská stolica: zemianske rody podľa Matiašovského*. Bratislava: Hajko & Hajková, 2004. ISBN 80-88700-60-4
- SABOV, Peter. *Sprievodca po historických knižniciach na Slovensku. Zväzok 2*. Martin: Slovenská národná knižnica 2004. ISBN 80-89023-34-7.
- SAKTOROVÁ, Helena. *Tlače 16. storočia vo fondoch SNK Matice slovenskej*. Martin: Matica slovenská, 1993. ISBN 80-7090-237-X
- Schematismus venerabilis cleri dioecesis Nitriensis pro anno a Christo nato M.D.CCC. XXXIII*. Tyrnaviae: Typis Joannis Bapt. Jelinek, 1833.
- Slovenský biografický slovník. V. zväzok R-Š*. Martin: Matica slovenská, 1992. ISBN 80-7090-739-8
- SZEGHY, Andrej. Pozostatky šľachtických knižníc v historických fondoch ŠVK v Košiciach. In: *Z dejín šľachtických knižníc na Slovensku II. (Fragmenty – pramene – sídla)*. M. DOMENOVÁ, ed. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2014. ISBN 978-80-555-1107-8
- Szent Biblia*. Pest: Heckenast Gusztáv, 1861. 1019, 336 s.
- SZLUHA, Márton. *Felvidéki családok. 1. kötet. Árva Trencsén Zólyom Vármegye nemes családjai*. Budapest: Heraldika kiadó BT, 2006. ISBN 963-9204-45-5
- ŠUTAJ, Štefan. *Parížska konferencia 1946 a Mierová zmluva s Maďarskom*. Prešov: Univerzum, 2014. ISBN 978-80-89046-85-0

WATZKA, Jozef. *Štátny archív v Bratislave. Sprievodca po archívnych fondoch*. Bratislava: Slovenská archívna správa, 1959.

ZMETÁK, Igor. Historická knižnica Príleských zo Zemianskeho Podhradia. In: *Bibliotheca Antiqua 2016. Sborník z 25. konferencie*. Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-7056-315-4

Alica Krištofová

Trenčianske múzeum v Trenčíne,
Mierové námestie 42, 912 50 Trenčín
alica.kristifova@muzeumtn.sk

Od roku 2004 pracuje v Trenčianskom múzeu v Trenčíne ako odborná knihovníčka. Zaoberá sa výskumom šľachtických knižníc na Považí a práci s historickými knižničnými dokumentami. Publikuje v oblasti dejín knižnej kultúry.